

Fundamentals of the formation of a culture of tolerance in students in the conditions of modernization of education

Dilfuza ZAKIROVA¹, Sayyora NISHANOVA²

Fergana State University
Tashkent State University after Nizami

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2022
Received in revised form
25 October 2022
Accepted 20 November 2022
Available online
25 December 2022

Keywords:

tolerance,
culture,
method,
lifestyle,
behavior,
habits,
emotions,
feedback,
ideas,
beliefs.

ABSTRACT

This article contains the concept of “tolerance”, areas of tolerance, methods of forming a culture of tolerance, formation of communicative tolerance, formation of cultural tolerance, formation of inter-ethnic tolerance, dialogic communication, etc.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss11/S-pp74-81>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ta’limni modernizatsiyalash sharoitida talabalarda tolerantlik madaniyatini shakllantirish asoslari

ANNOTATSIYA

Kalit soʻzlar:

tolerantlik,
madaniyat,
metod,
usullar,
turmush tarzi,
xulq-atvor,
odatlar,
his-tuygʻular,
fikir-mulohazalar,
gʻoyalar,
eʼtiqodlar.

Ushbu maqolada “tolerantlik” tushunchasi, tolerantlikning sohalari, tolerantlik madaniyatini shakllantirish metod va usullari, dialogik muloqot va boshqalar oʻrin olgan.

¹ Senior teacher, Pedagogical Department, Fergana State University.

² Teacher, Tashkent State University after Nizami.

Основы формирования культуры толерантности у учащихся в условиях модернизации образования

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

толерантность,
культура,
метод,
образ жизни,
поведение,
привычки,
чувства,
мнения,
идеи,
убеждения.

В данной статье рассматриваются понятие «толерантность», сферы толерантности, методы и приемы формирования культуры толерантности, формирование коммуникативной толерантности, формирование культурной толерантности, формирование межнациональной толерантности, диалогическое общение и др.

Ta'limni modernizatsiyalash uzoq muddatli ijtimoiy-madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishning zaruriy va muhim sharti hisoblanadi.

Oliy pedagogik tizim talabalarida millatlararo munosabatlarni ta'lim jarayonida rivojlantirish tamoyillaridan biri tolerantlikdir.

Tolerantlik (lot.tolerantia – chidam, sabr-toqat), bag'rikenglik – o'zgarlarning turmush tarzi, xulq-atvori, odatlari, his-tuyg'ulari, fikr-mulohazalari, g'oyalari va e'tiqodlariga nisbatan toqatli, chidamli bo'lish. Bu bir-biriga o'xshamagan odamlarning birga ahillikda yashashidir. Biron-bir insonda yoki biron-bir begona madaniyatda bizga nimadir yoqmasligi mumkin, biroq o'zgalarning huquq va manfaatlariga ziyon yetkazmasa, joriy qonunlarni buzmasa, ularning mavjudligi va rivojlanishini tan olishimiz kerak.

Ya'ni tolerantlik bu o'zgalarning fikri, qarashlari va xatti-harakatiga passiv, tabiiy ravishda buysunishni anglatmaydi. Balki alohida odamlar, turli guruhlar, xalqlar, ijtimoiy guruhlar o'rtasida bir-birini tushunish, ijobiy hamkorlik yo'lidagi faol axloqiy nuqtai nazar va psixologik hamkorlikni anglatadi [4.87].

Ijtimoiy ishga doir lug'at-ma'lumotnomada esa: "Tolerantlik – ijtimoiy ishning boshqaruv tamoyili, individlar, guruhlar va ijtimoiy hamjamiyatlar o'rtasidagi madaniy, irqiy va boshqa tafovutlarni tan olish, odamlarning tashqi qiyofasi, xatti-harakati, qadriyatlar yo'nalishi va ulardagi farqlarga nisbatan bag'rikenglikdir" – deyilgan.

"Tolerantlik" tushunchasi uzoq asrlar davomida shakllandi va hozirgi vaqtda ham turli belgilar bilan to'ldirib borilmoqda. Tolerantlik tushunchasi turli madaniyat va xalqning tarixiy tajribasi bilan bog'liqlikda xilma-xil ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. O'zbek tilida nashr etilgan lug'atlarda "tolerantlik" tushunchasining "bag'rikenglik" tushunchasi bilan sinonim sifatida ishlatilish holati ko'zga tashlanadi: "Bag'rikenglik – o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvatli, g'amxo'r, saxiy, kengfe'lli bo'lgan, ana shunday ma'naviy fazilatlariga ega kishilarni ifodalovchi tushuncha [4].

Bag'rikenglik o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlariga hurmat-ehtiromda bo'lish, muomala-munosabatda kamsitish va tahqirlashlarga yo'l qo'ymaslik, insoniylikni hamma narsadan ustun hisoblab, jamoada, ish joylarida, mahalla-kuyda bunga rioya etishni anglatadi. Mazkur tushuncha turli dindagi, turli millat va elatlarga mansub kishilarning bir mamlakat doirasida, yagona davlat tarkibida bahamjihat, tinch-osoyishta yashashini ifoda etadi". Xuddi shunday boshqa xalqlarda ham mazkur tushunchaning o'ziga xos ta'riflari mavjud.

Quyida tasnif asosidagi dunyo tillarida tolerantlikni ta'riflovchi atamalarning lug'aviy ma'nolarini keltirib o'tamiz:

1) tolerance (ingl.) – muruvvatli, sabr-toqatli bo'lishga tayyorlik; to tolerance – sabr-toqatli bo'lish, hech bir ta'qiqlashlarsiz o'z fikrlarini namoyon qilish huquqini berish;

2) tolerance (fr.) – boshqalar bizlarga qaraganda yaxshiroq va mukammalroq fikrlashlari mumkinligiga bo'lgan qat'iy ishonch;

3) tolerancia (icp.) – o'z fikrlari va g'oyalaridan ham mukammalrog'lari borligini tan olish;

4) kuan rong (xit.) – boshqalarni boricha qabul qilish va boshqalarga bag'rikeng munosabatda bo'lish;

5) tasamul (arab.) – ko'ngilchanlik, rahm-shafqatlilik, kechirimlilik, boshqalarni boricha qabul qilish va kechirish;

6) tolerantnost (rus) – sabrli bo'lish (o'zini tuta bilish, toqatli bo'lish, har qanday sharoitda murosa qila olish), boshqalarning borligini qabul qilish va tan olish, boshqalarga yoki biror narsaga munosib yoiniki munosib emasligini anglash, tan olish.

Bugungi kunda "tolerantlik" tushunchasining turli fanlarning ob'yekti sifatida tadqiq etilayotganligi mazkur tushunchaning fanlar doirasidagi ta'riflarining shakllanish holatini ham yuzaga keltirdi. Jumladan, falsafiy tadqiqotlarda mazkur tushuncha dunyoqarash sifatida turli sivilizatsiyalar, madaniyatlar va konfessiyalar (diniy e'tiqodlar)ning yashashga bo'lgan huquqini tan olish, balki ularning o'zaro munosabatlari va aloqalarining umumiy qoidalari majmui ekanligiga alohida e'tibor qaratiladi.

Sotsiologik tadqiqotlarda qayd etilishicha esa, tolerantlikka falsafiy kategoriya sifatida qaralib, materiyaning ob'yektiv amal qilish shakli tarzida, ya'ni tushuncha holida ongda o'z ifodasini topishini ham e'tibordan soqit qilmaslik kerak. Tolerantlik – o'zga shaxsga yoki narsaga, yoxud begona, yoiniki farqlanuvchi shaxs-hodisaga nisbatan o'z his-tuyg'ularimizni qo'lga ola bilish demakdir. O'z-o'zini cheklash iroda kuchiga ega bo'lmoqlik demakdir. Tolerantlik o'z-o'zini cheklash orqali ifodalangan irodadir va bu o'zgalarga xayrixoh – murosasozlik bilan qarash imkoniyatini bildiradi [4.43].

Ijtimoiy-demografik omillarga tayangan holda, olimlar tolerantlikning quyidagi sohalarini ajratib ko'rsatishadi:

1) gender tolerantlik – boshqa jins vakillariga noto'g'ri munosabatda bo'lmaslik, bir jinsning ikkinchi jins asosida kelib chiqqanligi haqidagi g'oyalardan voz kechish;

2) yoshga doir tolerantlik – insonning yoshi bilan bog'liq o'ziga xosliklarini to'g'ri qabul qilish (keksalarning yoshlarni tushuna olmasligi, yoshlarda bilim va tajribaning yetarli emasligi va boshqalar);

3) ma'lumotlilik darajasi bilan bog'liq tolerantlik – nisbatan past darajadagi ma'lumotga ega kishilarning fikrlari va xatti-harakatlariga sabrli bo'lish.

4) millatlaro tolerantlik – turli millat vakillariga hurmat bilan munosabatda bo'lish, biror millat vakilining kamchilik va salbiy harakatlarini shu millatga mansub boshqa kishilarda ham bor deb hisoblamaslik. Millatlararo tolerantlik, har bir millat va elatning o'z vazifalari va burchini anglab yetishini nazarda tutadi. Bu burch va vazifalar ko'p millatli muhitda hayot kechirish, shu jumladan, o'zining munosabatlari, ko'nikma va malakalari, muloqot olib borish ehtiyojiga talabchanlik bilan qarash zarurligi, ya'ni, bir-birini tinglash, tushunish, shuningdek, ko'p yillar davomida to'planib qolgan muammolarni sabrtoqat bilan o'zaro maslahatlashib, har qaysi tomonlar manfaatlarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich ijobiy hal qilishga intilishni taqozo etadi;

5) irqiy tolerantlik – boshqa irq vakillariga past nazar bilan qaramaslik;

6) diniy tolerantlik – turli dinlar, konfessiyalar, konfessional guruhlariga bag'rikenglik bilan munosabatda bo'lish;

7) geografik tolerantlik – turli hududda istiqomat qiluvchi kishilarning bir-birlarining yashash sharoitlarini bor holicha qabul qila olishlari, kamsitishga yo'l qo'ymaslik;

8) tabaqaviy tolerantlik – jamiyatdagi turli qatlam vakillari (boylarning kambag'allarga, kambag'allarning boylarga)ga sabrli bo'lish;

9) fiziologik tolerantlik – kasal, nogiron, jismoniy nuqsoni bor kishilarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lish;

10) siyosiy tolerantlik – turli siyosiy partiya va jamoat birlashmalari, siyosiy liderlar faoliyatiga toqatli bo'lish;

11) madaniy tolerantlik – madaniy qiziqqonlikka zid bo'lib, boshqa madaniyatlarni tan olish, ularni to'g'ri qabul qilishga qobiliyatlilik. Madaniy tolerantlik madaniy ta'sir o'tkazish, madaniy ekspansiyaga yo'l qo'yilmasligini talab etadi;

12) shaxslararo tolerantlik – insonlardagi murakkab tabiiylikni, ular orasidagi farqlarni anglash va qabul qilishga qobiliyatlilik bo'lib, muloqot jarayonida insonning boshqalarni o'z mavjudligi va rivojining yuksak timsoli sifatida ko'ra olishidir [8.51].

Tolerantlik madaniyatini shakllantirish metod va usullari quyidagilardan iborat:

Muammoli tavsifdagi suhbat. Mazkur suhbat turi talabalar bilan tahliliy-izlanishli tarzda amalga oshiriladi. Savol-javobni tashkil etishda quyidagi shart-sharoitlarni hisobga olish zarur:

1) savollar talabalar tasavvurga ega bo'lgan ma'lumotlarga asoslanishi;

2) savollar o'qilganlarini mexanik qayta ishlab chiqish bilan cheklanuvchi javoblarni talab etmasligi;

3) savollar mazmunining o'zaro bir-biri bilan bog'liqligiga e'tibor qaratish.

Tolerantlikning xilma-xil turlari bilan bog'liqda qator muammoli tavsifdagi suhbatlarni amalga oshirish mumkin. Kommunikativ tolerantlikni shakllantirish jarayonida quyidagi muammoli savollardan foydalanish mumkin:

1) nega insonlar o'zaro muloqot qilishga ehtiyoj sezadilar?

2) boshqalarning fikrlarini diqqat bilan eshita olish uchun kishida qanday sifatlar mavjud bo'lishi lozim?

3) sizga qanday holatda hamsuhbatingizning fikrini tinglash qiyinlik tug'diradi?

4) nima uchun ba'zi insonlar o'zlarining nuqtai nazarlariga qarama-qarshi fikrlarni qabul qila olmaydilar?

5) do'st bo'lish uchun albatta bir xil yoshda bo'lish shartmi?

6) ikki kishi bir-birini yoqtirmasa, o'zaro do'st bo'la olishi mumkinmi?

7) do'stlar bir-biriga yolg'on gapira oladimi?

Madaniy tolerantlikni shakllantirish jarayonida esa quyidagi muammoli savollarni hal etishga e'tibor qaratilishi lozim:

1) milliy madaniyatning umumbashariy ahamiyati qanday jihatlarida namoyon bo'ladi?

2) madaniy jihatdan turli-tumanlik ijobiy tavsifga egami yoki salbiy?

3) submadaniyatni qadriyat sifatida qabul qilish mumkinmi?

Millatlararo tolerantlikni shakllantirish bilan bog'liq suhbatlar jarayonida quyidagi muammoli savollar taqdim etilishi zarur:

1) o'zga millat vakillariga nega hurmat bilan munosabatda bo'lish lozim?
2) boshqa millat vakillarining tili, madaniyati, urf-odatlarini o'rganish va ularni qabul qila olishning zaruriyati nimada?

3) milliy biquqlik qanday oqibatlarga olib keladi?

4) buyuk davlatchilik shovinizmi qanday ko'rinishlarda namoyon bo'lishi mumkin?

Gender tolerantlikka doir suhbatlar esa, quyidagi savollarni muhokama qilish asosida o'tkaziladi:

1) nega boshqa jins vakillariga hurmat bilan munosabatda bo'lish lozim?

2) o'g'il bolalarning qizlarga qaraganda o'zlarini ustun qo'yishlari to'g'rimi?

3) bir jinsning ikkinchi jins asosida paydo bo'lganligi haqidagi g'oyalarga ishonish mumkinmi?

4) boshqa jins vakillari haqida ma'lumotga ega bo'lishning zaruriyati nimada?

Diniy tolerantlikka doir suhbatlar jarayonida quyidagi muammoli savollarning qo'llanilishi maqsadga muvofiq:

1) dinlarning umumiy jihatlari nimalarda namoyon bo'ladi?

2) boshqa dinga e'tiqod qiluvchi kishilarni o'z diniga e'tiqod qilishga da'vat etish to'g'rimi?

3) vijdon erkinligini cheklab qo'yish qanday oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin?

4) o'zga din vakillariga nisbatan toqatli bo'lish uchun kishi o'zida qanday sifatlarni tarkib toptirish lozim?

Munozara – bahslashuvni talab etuvchi biror masalani erkin muhokama qilish. Munozarani tashkil etishdan avval talabalarga quyidagi ko'rsatmalarni eslatib o'tish zarur:

1) muammoni muhokama qilishda shay va tayyor bo'l. Muammo nimaga qaratilganligi, uning mohiyatini anglab olgin;

2) muammo yuzasidan o'z fikringni bildir, boshqalarga ham o'z fikrini ifodalashga imkon ber;

3) boshqalarning fikrini diqqat bilan tingla;

4) so'zlayotgan kishining fikrini chalg'itma, ma'qul deb topmagan o'rinlarini belgilab bor, so'ngra so'zga chiqish uchun ruxsat so'ra;

5) boshqalarning shaxsi va fikrini hurmat qil, boshqalarning fikrlariga e'tiborli va tolerant bo'l;

6) g'oyalarni tanqid qil, biroq so'zga chiqqan kishini emas. Shaxsiyat bilan bog'liq jummalarni ishlatma;

7) munozara ishtirokchilari qabul qilgan qarorlarni hisobga ol, boshqalarning fikrlarini qadrla;

8) istalgan yo'l bilan qurollangan holda bahsga g'alabaga erishishga harakat qilma;

9) albatta oraliq va yakuniy xulosalarga kelish lozim.

Talabalarda tolerantlik madaniyatini shakllantirish bilan bog'liqlikda quyidagi mavzularda munozaralar o'tkazish maqsadga muvofiq:

1. "Tolerantlik" va "intolerantlik": ko'rinishlari va namoyon bo'lishi.

2. Ogohlik – etnik-diniy tolerantlikka da'vat sifatida.

3. Islom dini – bag'rikenglik dini.

4. Jamiyat tabaqalarga bo'linmasligi lozim!

5. Irqiy kamsitish – insonni xo'rlashning qo'pol ko'rinishi sifatida.

O'z-o'zini tahlil etish gnoseologiya, psixologiyada bilish va amaliy faoliyatga doir barcha harakatlarni o'z ichiga oladi, pedagogikada esa, tadqiq qilinayotgan narsa-hodisalarning alohida tarkibiy qismlarga ajratish qonuniyat va usullarini o'zida aks ettiruvchi bilish jarayoni sifatida ifoda etiladi. O'z-o'zini tahlil etish falsafa va psixologiyada o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini bilish, o'z-o'zini boshqarish, o'z-o'zini baholashning tarkibiy qismi sifatida aks ettirilsa ham mustaqil kategoriya sifatida ishlatilmaydi. Biroq o'z-o'zini anglashning shakllanishi va rivojlanishi o'z-o'zini tahlil etish asosida amalga oshirishini esda tutish zarur. Talabalarida o'z-o'zini tahlil etish ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati ularning o'zi haqidagi tasavvurlari, qiziqishlari, motiv, ehtiyojlari tizimi sifatida tushuniladigan "Men-kontseptsiyasi"ning rivojlanishiga undovchi ichki omillarning eng asosiylaridan biridir.

O'z-o'zini tahlil etish usullari quyidagilarga e'tibor qaratishni talab etadi:

1) ijtimoiylikka yo'naltirilgan o'zaro harakat vaziyatlaridan shaxsiy xulq-atvor, talaba shaxsi, uning o'ziga xosliklari, qadriyatlar tizimi kabilarni ob'yekt sifatida ko'rib chiqish;

2) o'z xulq-atvori, shaxsiy fazilatlarini tahlil etish mezonlari tizimini aniqlash;

3) noma'lumdan ma'lumni ajratib olish;

4) qarama-qarshiliklarni aniqlash.

O'z-o'zini tahlil etish o'z-o'zini anglashdan avval kelib, aynan uning asosida shaxsning o'zi haqidagi tasavvurlari umumlashgan ko'rinishga o'tadi. O'z-o'zini anglash natijasida shaxsda o'zining kimligini anglash, o'zining jamiyatdagi o'rnini tushunib yetish, boshqalarning ko'z o'ngida kim sifatida gavdalanishini his etish kabilar shakllanadi. O'z-o'zini anglash o'z-o'ziga munosabat sifatida shakllanuvchi hissiy va mantiqiy jihatlarni o'zida aks ettiradi. Ma'lumki, o'z-o'zini anglash usullari ham mantiqiy, ham emotsional darajada o'z-o'zini tahlil etish natijasida olingan axborotlarni aniqlashtirish va umumlashtirishni talab etadi. Xulosa qilib aytganda, o'z-o'zini tahlil etish va o'z-o'zini anglash talabada o'zi va boshqalarning u haqidagi tasavvuri sifatidagi "Men qiyofasi"ni shakllanishiga olib keladi [7].

Empatiya usullari. Harakatga monologik yondashuv nuqtai nazaridan empatiya insonning "ob'yekt" va bilish sub'yektidagi o'zgarishlarini o'zida ifoda etishga doir emotsional qayg'urishidir. Dialogik yondashuv nuqtai nazaridan empatiya sherigigiga nisbatan emotsional jihatdan qayg'urishgina emas, balki emotsional qayg'urish, mazkur holat bilan bog'liq tushunchalar mazmunining anglanganligini o'zida aks ettiradi. Shuning uchun anglash baholash bilan chambarchas bog'liq.

O'qituvchining pedagogik mahorati haqida gap ketganda empatiya muhim o'rin tutadi. Talabalarga yo'naltirilgan empatiya o'qituvchining ularning emotsional dunyosiga yo'nalganlik, ichki olamidagi vaziyatni his qila olishga imkon beradi. Empatiya ikki xil ko'rinishda namoyon bo'ladi: qayg'urish (sherigining emotsional holatiga qayg'udosh bo'lish) va achinish (sherigining hissiyotiga o'zining hamdardligini ifoda etish). Empatiyaning rivojlanishi eng avvalo, ham suhbatdoshini har tomonlama tushuna olishga ichki yo'nalganlikka asoslanadi. Empatiya jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshib, suhbatdoshining fikrlariga e'tibor qaratishdan, voqelikka qayg'udosh va hamdard (sherigining emotsional holatiga o'tish) ekanligini ifoda etishgacha tarzda amalga oshadi. Umuman olganda, empatiya o'zaro bir-birini tushunishning muhim mexnazmlaridan biri va talabalarda tolerant xulqatvorni shakllantirishning asosiy usullaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Matn bilan ishlash – talabalarni axborotlar bilan tanishishi, mazmunini tushunib yetishlari, axborotlarni tahlil etish, umumlashtirish, taqqoslash va xulosa chiqara olishlarigacha bo'lgan jarayonni samarali amalga oshirishni ta'minlovchi metod. Mazkur metodni qo'llash jarayonida talabalarni matn bilan ishlashga qiziqishlarini orttirish maqsadida turli darajadagi savollardan foydalanish mumkin:

1) ma'lumotlarni o'zlashtirganlikni aniqlash maqsadida va talabalardan o'qiganlarini mexanik qayta esga tushurishlarini talab etuvchi oddiy turdagi savollar: "Mazkur voqea qachon va qayerda sodir bo'lgan?", "Matnda qanday voqea haqida gap boryapti?";

2) o'qilganlarini talabadan boshqa shaklga ko'chirib o'tkazishni talab etuvchi savollar: "O'qiganlaringizni bayon etib bering", "Mazkur kishi sizningcha, qanday ko'rinishga ega?";

3) g'oya, dalil, tushuncha yoki qadriyatlar orasida aloqadorlikni ochib berish uchun talabalarga beriladigan savollar: "Sizningcha, bunday xulq-atvorning sababi nimada?", "Mazkur voqeani kelib chiqish sabablarini qanday izohlash mumkin?", "Mazkur voqega o'xshash yana qanday holatlarni bilasiz?";

4) bevosita talabalardan qo'llab ko'rishni talab etuvchi savollar: "Siz yoningizdagi o'rtog'ingizga xuddi shunday muomala qila olasizmi?", "O'zingizga zarur, biroq o'rtog'ingiz sizdan aynan shu narsani so'rab turibdi, unga o'zingizdan kechib berib tura olasizmi?";

5) talabalardan tahlil etishni va yuqori intellektual darajada javob berishni talab etuvchi savollar: "O'zingizni mazkur holatga ko'rib qo'ya olasizmi?", "Mazkur kishining o'rnida bo'lganingizda qanday yo'l tutgan bo'lar edingiz?";

6) talabalardan ijodiy yondashuvni talab etuvchi savollar: "Mazkur vaziyatdan qanday chiqib ketish mumkin?", "Muammo qanday tarzda hal qilinsa, hech kimga zarar yetmaydi?";

7) talabalarda baho berishni talab etuvchi savollar: "Matni sizga yoqdimi?"; "Matndagi eng asosiy g'oya nima?", "Ishtirokchilarning matn yuzasidan bildirgan fikrlariga qanday munosabat bildira olasiz?". "Aqliy hujum" metodi ilmiy va amaliy muammolarni hal etish uchun yangi g'oyalarni izlab topishni keng qo'llaniladigan usullari yig'indisidir. Uning mohiyati muammoni hal qilishning noan'anaviy yo'llarini izlab topishga doir jamoaviy birgalikdagi faoliyatni tashkil etishda yorqin namoyon bo'ladi [6].

Talabalarda tolerantlik madaniyatini shakllantirishda mazkur metodni qo'llashda biz quyidagi pedagogik maqsadlarga erishishga harakat qildik:

1) talabalar tomonidan o'quv materialini ijodiy o'zlashtirish;

2) nazariy bilimlarning amaliyot bilan aloqadorligi;

3) talabalarning o'quv-bilish faoliyatini faollashtirish;

4) tanqidiy, moslashuvchan fikrlashni rivojlantirish;

5) refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish;

6) dolzarb vazifalarni hal etishda talabalarning diqqat va aqliy kuchlarini birlashtira olish qobiliyatini shakllantirish;

7) jamoaviy ijodiy faoliyat tajribalarini shakllantirish;

8) talabalar guruhida xohish-istakka asoslangan ishchan muhitni shakllantirish.

"Ma'ruza – munozara" metodi. Ushbu metodning maqsadi talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, axborotni tushuna olish jarayonini faollashtirish hamda o'rganilgan ma'lumotni yanada chuqurroq tushunishdan iborat.

Bunga ko'ra, o'qituvchi ma'ruzani mantiqiy qismlarini bayon etishda tezda fikrlar almashuvini tashkil etadi. Tanlab olingan masalalarni ma'ruzachi eshituvchilardan mustaqil muhokamasini amalga oshiradi. Munozara ishtirokchilari o'z fikrlarini o'tirgan joylaridan turmasdan ham bildirishlari mumkin. Munozara mashg'ulot so'ngida butun ma'ruza mazmuni bo'yicha ham o'tkazilishi mumkin. Hatto ma'ruza davomidagi qisqa munozara o'quv jarayonini jonlantirib yuboradi, talabalarining bilish faolligini faollashtiradi, eng muhimi, ma'ruzachiga butun guruhning fikrini boshqarishga yordam beradi.

Dilogli muloqot o'zaro ishonchga asoslangan munosabatlarni yo'lga qo'yishga imkon beribgina qolmasdan, balki shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bilan bog'liqlikda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Dialog shaxslararo muloqot shakli sifatida individlarning bitta narsa-hodisaga nisbatan o'zaro tenglikdagi harakatini talab etuvchi istalgan tarzdagi birgalikdagi kommunikativ faoliyatini o'zida aks ettiradi. Dialogik muloqot birgalikdagi faoliyat ishtirokchilarining individual kuchlarini birlashtirish, o'qituvchi va talabalarining to'liq o'zaro bir-birlarini tushuna olishlarining radikal vositasi sifatida muhim ahamiyati kasb etadi. Dialogik muloqotga kirishish natijasida o'qituvchi va talabalar o'rtasida barqaror aloqalar yuzaga keladi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, oliy pedagogik tizim talabalarida millatlararo munosabatlarni ta'lim jarayonida rivojlantirishda evristik va tadqiqotchilik metodlaridan foydalanish ham ijobiy natijalar beradi, ya'ni, talabalardan ijodiy xususiyat kasb etuvchi yuqori darajadagi bilish faoliyatini tashkil eta olish ko'nikma va malakalariga ega bo'lishni taqozo etadi. Buning natijasida talabalar mustaqil ravishda yangi bilimlarni o'zlashtira oladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4307-son qarori "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2019-yil 3-may, Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 04.05.2019-y., 07/19/4307/3079-son; 17.03.2021-y., 06/21/6188/0216-son, 26.03.2021-y., 07/21/5040/0243-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni "Millatlararo munosabatlar sohasida o'zbekiston respublikasi davlat siyosati konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" Toshkent sh. 2019-yil 15-noyabr, PF-5876-son. (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 16.11.2019-y., 06/19/5876/4029-son)
3. Иванова Н.Л. Идентичность и толерантность: соотношение этнических и профессиональных стереотипов // Вопросы психологии. 2004. № 6.
4. Murtazayeva R.H. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2019.
5. Mahmud Koshg'ariy (2017) Devonu lug'ati-t-turk [Turkiy so'zlar devoni]. Nashrga tayyorlovchi Q. Sodiqov. – Toshkent: G'afur G'ulom, 2017.
6. Karimova M.O., & Saidullaeva A.R. (2020). Pedagogical basis of the use of universal and national values in the spiritual and moral education of children in the family. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology, 17(7), 8547-8555.
7. Karimova M., & Tuychieva R. (2019). The pedagogical basics of training students for professional, moral and educational function. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(10), 311-317.
8. Каримова Э. Толерантлик ва ҳозирги замон. // Ж. Фалсафа ва ҳуқуқ. – Т., 2008. – №3. – Б. 51.
9. Otajonovna K.M., & Kizi A.K.G. (2021). Pedagogical bases of formation of innovative culture of the educator of preschool educational institution. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(5), 457-460.